

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 7, Sayı 16 (Ağustos 2018), s. 90-103.
DOI: 10.25068/dedekorkut172
ISSN: 2147-5490, Samsun- Türkiye

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi: 30. 05. 2018
Kabul Tarihi: 26. 08. 2018

Yeni Tarihselcilik Örneği Olarak Kitab-ül Hiyel’de Tarihi Unsurlar

Historical Elements In Kitab-ül Hiyel As An Example Of New Historicism

Servet ŞENGÜL*

Öz

Son dönemin postmodern romanları tarihi romanın ciddi duruşuna karşılık tarih konusunu daha esprituél bir yaklaşımla ele alır. Bu dönemin önemli yazarlarından İhsan Oktay Anar, romanlarında tarihe ironik ve eleştirel bir yaklaşım gösterir. Onun bu çalışmaya konu olan Kitab-ül Hiyel’i tarihin gerçekçi ve kurmaca olarak harmanlandığı bir roman olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmada Yeni Tarihselcilik ve Postmodern Tarih Romanı kavramlarına değinilmiş ve Kitab-ül Hiyel’de hangi tarihi unsurların nasıl ve ne derece kullanıldığı araştırılmıştır. Osmanlılar dönemini anlatması dolayısıyla, birçok padişah metinde figüratif olarak kullanılmıştır. Romanın özellikle askeri alanda teknolojik yenilikleri ve bu dönemdeki entrikaları ele alması nedeniyle konuya uygun padişah adları zikredilmiştir. Yenilikçi devlet adamlarına, dini, mitolojik şahsiyetlere hep bu çerçevede yer verilmiştir. Romanın genelinde öykü hiyel ilminin en büyük dâhisi kabul edilen fizikçi, robotik ilminin ustası, bilim insanı İsmail Ebul İz Bin Rezzaz El Cezeri’nin *Kitâb fi ma’refeti’l-hiyeli’l-hendesiyye* adlı eserinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Cezeri’nin kitabındaki devri daim makinesi, romanı sürükleyen sonsuz enerji makinesinin de kaynağı olmuştur. Romana peygamberler tarihinden Hz. Davut (a.s.) ile Calud’un mücadelesi de anakronik olarak yerleştirilmiştir. Metin tarihi bir bütün olarak ele aldığından siyasi, ilmi, askeri kavramlar, mekânlar, gelenekler ve aletler hep iç içe girmiştir. Romanın postmodern bir tarih romanı olması nedeniyle Yeni Tarihselcilik akımının özellikleri göz önünde bulundurularak kavramlar bu yönüyle araştırmaya konu edinilmiştir. **Anahtar Sözcükler:** Yeni tarihselcilik, postmodern tarih romanı, kitab-ül hiyel, tarihi unsurlar.

Abstract

Postmodern novels of the recent period deal with the subject of history through a witty approach in despite of serious stance of the historical novel. İhsan Oktay Anar, one of the prominent authors of this period, brings an ironic and critical approach towards history in his novels. The subject of this paper, his book titled Kitab-ül Hiyel, comes out as a novel in which history is blended as reality and fiction.

This study touches upon the concepts of New Historicism and Postmodern History Novel and investigates which historical elements are used in Kitab-ül Hiyel and to what extent. Since

* Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş-Türkiye. El-mek: s.sengul@alparslan.edu.tr

the period of the book is the Ottoman period, many sultans are used figuratively in the text. As the technological innovations especially in the military and the intrigues in this period are mentioned in the novel, the names of the sultans related to the topic are also mentioned. Innovative statesmen, religious and mythological figures are included in this frame. The story of the whole of the novel was formed based on *Kitâb fi ma'refeti'l-hiyeli'l-hendesiyye*, the work of physicist, master of robotics, scholar İsmail Ebul İz Bin Rezzaz El Cezerî who is considered to be the supreme genius of mechanical engineering. The delivery-and-return machine in Cezerî's book is also the source of the infinite energy machine that leads the novel. The struggle between Prophet David and Goliaht is anachronically placed in the novel. Political, scientific, military concepts, places, traditions and instruments are always intertwined when the text is considered as a historical unity. As the novel is a postmodern history novel, the concepts have been investigated in the research considering the characteristics of the New Historicism movement.

Keywords: new historicism, postmodern historical novel, kitab-ül hiyel, historical elements.

Giriş

1980 sonrasında Türk romanında bir hareketlilik görülmektedir. Birçok konuda ve türde roman yazımı artarken tarih romanları da bu artıştan kendisine pay almıştır. Bu dönem öncesi tarih romanlarında ciddi tarih algısı varken postmodern akımın da kendini hissettirmesi ve tarih anlatımının ciddiyetin dışına taşan espritüel bir yaklaşımla ele alınmasından dolayı tarihsel romanların popüleritesi artmıştır denilebilir. Tarih bilimsel bir alan olarak ele alındığında hem geçmişte yaşananları hem de bunları konu edinen bilimi ifade eder. (Demircan, 2007:70). Tarihi roman ise olay örgüsünün tarihten istifadeyle oluşturulduğu romandır. Bu bağlamda tarihi roman ve Yeni Tarihselcilik kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi için tarihle bu iki kavramın ilişkisini doğru tanımlamak gerekir. Tarih belli bir zemine ve zamana oturan olayların öznel görüşlerden sıyrılarak kayda geçirilmesi ve belli bir zaman aralığında değerlendirilmesi olup tarihsel eleştiri de bir edebî eseri içinde doğduğu tarihî şartları göz önünde bulundurarak incelemek demektir (Dayanç, 2009:1876). Tarihî roman yazarı tarihi bire bir yansıtmaz. Tarihî roman yazarını bir tarihçi olarak yazdıklarını da tarih kitabı olarak değerlendirmek yazarın sanatçı kişiliğinin, eserin de sanat eseri olma özelliğinin inkârı demektir. Edebi türler içerisinde sanatçıya çok geniş anlatım imkânları tanıyan romanda yazar kimliği, kişiliği ve kurmaca dünyası ile mutlaka yerini alacaktır. Anlatıda gerçek tarih ile yazarın kurmaca dünyası konu bütünlüğüne sağlam bir zemin hazırlayacak şekilde iç içe geçmiştir (Adıgüzel, 2006:3). Bilindiği üzere Yeni Tarihselcilik Kuramında -tarih kocaman bir metin olarak düşünülürse- unutulmuş, gizli kalmış, belirsizliklerle dolu veya önemsenmemiş tarihi gerçeklerin yeniden düşünülmesi ve incelenmesi gerektiği, ardından da tüm bunların yorumlanarak bir dil oyununa dönüştürülmesi düşüncesi yer almaktadır (Yalçın-Çelik, 2005:36). Tarihi romanlar tarihe sadık kalmak için tarihsel kayıtlardan yararlanmaktadır. Tarihsel üstkurmacalar ise tarihi romanların kullandığı tarihsel kayıtları sorgular, bunların doğruluk veya yanlışlıklarının belirsiz olduğunu vurgular. Buna ilaveten tarihsel üstkurmaca, tarihi romanlar gibi tarihsel veri barındırır ama onları özümsemez. Tarihi romanların üçüncü belirleyici özelliği kurmaca dünyasının geçerliliğini artırmak, doğruluğunu kanıtlamak ve tarih ile kurmaca ayrımını bulanıklaştırmak için tarihsel karakterler kullanmasıdır. Postmodern romanlar ise üstkurmaca özellikleri ve teknikleriyle tarihsel kişiliklerle kurmaca karakterlerin romandaki ontolojik birlikteliğini sorgular. Bu suretle tarihsel üstkurmaca tarih yazımının yanı sıra tarihsel romanları da hedef alır, postmodern üstkurmaca tekniklerini kullanarak onları hicveder, eleştirir (Uğurlu, 2009:16). Postmodern romanın gerçeği muğlaklaştırma anlayışı malzeme olarak kullandığı tarih üzerinde serbestçe hareket etme düşüncesini geliştirmiştir. Postmodern roman ve tarih arasındaki bu ilişki üzerine

odaklanmış bir kuram olan “Yeni Tarihselcilik” anlayışına göre anlatım biçimleri ve kurguları açısından roman ve tarih birbirinden soyutlanamaz (Güler, 2017:253). Fakat farklılıkları açısından değerlendirildiğinde postmodern romanlarda zaman tek bir düzlem üzerinde akmaz ve çok boyutludur. Klasik romandaki tek gerçekçi anlayış postmodernist sistemde karşılık bulmaz. Romanların sonuç bölümlerinde bir sona bağlanma gerekliliği postmodernist yaklaşımda tamamen terk edilir ve ciddi olmaktan çok uzak, amaçsız, ironik bir halle sonuçlanır (Çevirme, 2011:2).

Postmodern tarih yazımı düşüncesi tarih ile kurmaca yakınlığı üzerinden kendi tarih algısını oluşturmaktadır. Tarihsel üstkurmaca da bu yakınlığa parmak basarak söylemlerle ve metinlerle yaratılan tarihsel gerçekliği eleştirir ve kabul ettiği geçmiş günümüz ışığında değerlendirir, bu geçmiş üzerinden güncel fikirler öne sürer ve sonuç çıkarır (Uğurlu, 2009:17). Üstkurmaca postmodern romanın en önemli özelliklerinden biridir. Tarih yazımı ve tarihi romanlar anlatıyı mutlak bir kesinlik ve bütünlük içinde verirken tarihsel üstkurmaca çoğulcu yapıları destekler, anlatıyı belirsizlik içerisine sokar (Uğurlu, 2009:74). Edebiyat metnine daha geniş bir perspektiften bakan bu yaklaşımda her metin dönemin tarihini, ideolojisini, kültürel yapısını ve yazarın iç dünyasını içinde barındırır, daha doğrusu bu kavramlarla organik ilişkisi vardır (Karlıdağ, 2010:14).

Oktay Anar'ın romanları palimpsest roman grubuna dahil edilebilir. Kaynağını Christine Brooke-Rose'un bir makalesinden alan palimpsest roman tarihin edebi metinlerde değiştirilerek kurmaca yolla aktarılmasını ifade eder. İhsan Oktay Anar'ın romanlarının da palimpsest tarih romanı sınıfına girmesindeki neden; bunların tarihteki nesnel gerçekliğin peşinde olmak yerine tarihin kendisinin bir kurmaca olduğu düşüncesinden hareket etmeleridir. Diğer bir neden ise; bu romanların resmi tarih çizgisinin dışına çıkarak alternatif bir tarih üretmeleri, tarihe farklı bir yorum getirmeleridir (Karlıdağ, 2010:32). İhsan Oktay Anar bütün romanlarında tarihi hem arka plan hem de malzemeler yığını olarak kullanmıştır. Postmodern tarihî romanların birer simgesine dönüşmüş bu anlatılar içlerinde her alana özgü nesneyi, farklı meslek gruplarından insanları, farklı mekânları barındırır (Karlıdağ, 2012:115). İhsan Oktay Anar'ın tarihsel kişilikleri romanı içerisinde adlarıyla birlikte bire bir kullanmış olmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan ilki yukarıda bahsettiğimiz üzere postmodernist metinlerin ana özelliklerinden biri olan metinlerarasılığı kullanma isteği olabilir. Bunun dışında anlatmak istediği tematik özelliklere göre özellikle Dâvud'u ve Câlud'u seçmiş de olabilir. Fakat asıl amacı adları anılan kişilikleri bir de romanın bağlamı içerisinde kullanarak metnini çift katmanlı bir metin haline getirmektir (Çevirme, 2011:9).

Kitab-ül Hiyel

İhsan Oktay Anar'ın Kitab-ül Hiyel'i 1996'da yayımlanmıştır. Roman üç bölüm halinde 144 sayfalık bir metindir. Kitab-ül Hiyel; üç farklı yaşamı, üç farklı insan modelini, üç farklı dünya görüşünü vs. bünyesinde barındırması nedeniyle çok boyutlu bir yapı arz eder (Çevirme, 2011:4). Bu üç hikâyenin ortak yönü ise karakterlerinin hepsinin toplumun dışına çıkmış, garip hayalleri olan, yaşamda başarısız tipler olmasıdır. Üçü de farklı makineler, silahlar yapma hayalleri peşindedir. Bunu yaparlar, ancak yapmalarının sonucunda bekledikleri gibi olmaz. Mutlaka bir yerde bir sorun patlak verir. (Karlıdağ, 2010:38).

İhsan Oktay Anar romanını oluştururken Doğu anlatıları kadar klasik Batı anlatılarından da etkilenmiştir. Bu yüzden sanatçının romanlarında yoğun bir bilgi birikiminin yanında kurguyu ve dili klasik metinlere dayama çabasının izlerini de

görmek mümkündür. Bunun sonucunda yazarın romanları geleneksel-gerçekçi edebiyattan modernizme oradan da postmodernizme uzanan bir değişim grafiğini göstermektedir (Sarı, 2009:213). Gerçek Kitab-ül Hiyel’ler IX. ve XIII. yüzyıllarda yazılmıştır. Roman kahramanlarımız ise bu kitapların yazımından yaklaşık beş yüz yıl sonra mekanik bilimene merak sarmış kişilerdir. Bu arada zaman içerisinde bilimsel ve teknolojik gerçeklerle birlikte dünya da değişmiştir. Dolayısı ile kahramanlarımız yaşadıkları çağa, öğrenmek istedikleri bilime, teknolojiye yabancılaşmış kişilerdir. Yaptıkları, öğrendikleri ve dünya gerçekleri arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Roman bu uyumsuzluğu kurgu haline dönüştürüp vurgulamaktadır. Çünkü her bir roman kahramanı biraz fantastik, biraz uyumsuz ve biraz da absürd yapısıyla zaman zaman komik, zaman zaman trajik olayları yaşarlar (Yalçın-Çelik, 2005:172). Bu kitap hiyel ilminin en büyük dâhisi kabul edilen fizikçi, robot ve matriks ustası bilim insanı İsmail Ebul İz Bin Rezzaz El Cezeri’nin *Kitâb fi ma’refeti’l-hiyeli’l-hendesiyye* adlı eserinden varlık bulmuştur. Dolayısı ile içerik olarak özgün olan Kitab-ül Hiyel şekil itibarıyla el-Cezeri’nin bir taklididir, diyebiliriz (Koçakoğlu, 2008:104). El Cezeri’nin kopyası sayılabilecek *eski zaman mucitleri*’nden üç kişinin hayatını ele alan bu romanda; söz konusu mucitler çeşitli mekanik savaş aletleri yapmak suretiyle yaşadıkları dönemde topluma karşı pek de mümkün olmayan bir başkaldırı içerisinde bulunurlar (Çevirme, 2011:3).

İhsan Oktay Anar metnin akıcılığını sağlamak, olayları hareketlendirmek amacıyla çatışma unsurundan, mistik ve fantastik öğelerden yoğun bir biçimde faydalanmıştır (Koçakoğlu, 2010:153). Nuh devrinden beri bürokrat olduğu söylenen İhsan Efendi’nin aynı yaşta yirmi çocuğu olması, Davud figürünün demiri hamur gibi yoğurmasının yanı sıra hep altı yaşında kalması, Calûd karakterini kör birinin sünnet etmesi, sahibine olağanüstü güçler bahşeden iktidar taşı eserde dikkat çekici fantastik unsurlardır (Koçakoğlu, 2010:154). Kitab-ül Hiyel adlı romana baktığımızda her ne kadar üç insanın yaşamlarına tanık olunuyor görünürse de durum başkadır. Çünkü bu insanların romanda gerçekçi roman tekniğinde anlatıldığı gibi odak figürler olmadıkları, bireysel gerçekliklerinin ön plana çıkarılmadıkları görülür. Aksine bu kişiler kurgulanmış öznelerdir. Çevrelerine, kendilerine ve topluma yabancılaşmışlardır ya da yabancılaştırılmışlardır. Bütün olarak kavranmaları mümkün değildir. Ancak tasarladıkları makineler ve iktisatlarının anlatımı ile kurgu içerisinde anlamlı bir yer edinebilirler. Sonuç olarak denilebilir ki bu kişiler post-aydınlanma ya da postmodernist anlayışın getirdiği gerçeklikle kurgulanmış, bir anlamda “nesne” haline dönüşmüş yeni “kopya” insanlardır (Yalçın-Çelik, 2005:170). Ne olursa olsun bu romanların kurmaca olduğu unutulmamalıdır. Bu tarz romanlar kurmaca olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Aynı zamanda tarihi romanların yaptığı gibi resmi tarih çizgisini takip etmezler; onun dışına çıkarlar, farklı bir yol çizerler, alternatif bir tarih üretirler. Resmi tarih yorumunun yüzeyde görünen verilerinin altında başka bir tarih çizgisi ararlar, tarihe yeni bir yorum getirirler. Romandaki olaylar da sürekli değişir, karmaşıklaşır, dallanıp budaklanır. Buna rağmen temel çizgiden ne kadar saparsa sapsın bir yerde yine ana çizgiye girilir (Karlıdağ, 2010:35).

Kitab-ül Hiyel III. Selim (1789-1807) zamanından II. Meşrutiyet (1908)’in ilanına kadarki dönemde usta-çırak ilişkisine dayanan ve birbirini takip eden üç kuşak hiyelkârın (Yafes Çelebi, Kara Calud, Üzeyir Bey) hırslarının bir yansıması olan projelerinin gerçekleştirilme çabasını tarihe ve tarihin önemli unsurlarına bağlı bir şekilde aktarır. Yazar bire bir bu tarihî gerçeklere bağlı kalmaz, zikredilen olayları kendi hayal gücüyle harmanlayarak esere özgü bir zaman kurgular (Koçakoğlu, 2010:196). Kitab-ül Hiyel’in dini metinlerden ve motiflerden uzak olmadığı her noktada göze

çarpılmaktadır. Yazarın, romanlarında kutsal metinlerden en çok yaralandığı nokta isim konusundadır. Romanların şahıs kadrolarına baktığımızda Bünyamin, Ebrehe, Davut, Calud, Yafes, Üzeyir, Salih, Yahya, Azazil, İbrahim, İsmail, Nuh, Tağut, Musa, Zahir, Batın, İskender gibi şahsiyetlerin kutsal metinlerde bir sorunsal etrafında islendiğini görebiliriz. Yazar saydığımız bu isimleri bazen alıntıyla yetinir bazen de kutsal metinlerde geçtiği gibi romanlarına yansıtılarak bu isimleri dönemin tarihi ile birlikte anlatmaya çalışır (Sarı, 2009:214). Davut ve Calud'un hikâyeleri Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta yazılıdır. Kur'an'da kısaca değinilen efsaneye Tevrat'ta geniş bir şekilde yer verilir. Calud'un adı Tevrat'ta Golyat olarak geçer (Sarı, 2009:69). Romanın ana karakterlerinden biri olan Yafes Çelebi'nin ismi Tevrat'ta "Yafet" olarak geçer ve Nuh'un üç oğlundan birisidir (Sarı, 2009:70).

Kitab-ül Hiyel kendisinden önce yazılan *Puslu Kıtalar Atlası*'ndaki gibi hırs, açgözlülük, nefret gibi duyguların kontrol edilememesi durumunda insanoğlunun felakete sürükleneceği çerçevesine oturtulmuştur (Koçakoğlu, 2010:149). Romanda iktidar hırsına sahip karakterlerin bu hırslarının başlangıcı Yafes Çelebi'dir. Tevrat'ta adı geçen Yafet'in (Yafes) böyle çizilmesi romana da yansımış ve Yafes Çelebi, Calud başta olmak üzere birçok kişinin aklına dünya iktidarı fikrini sokmuştur. Bir bakıma Calud ve Üzeyir, Yafes Çelebi'nin mirasını devam ettiren çocuklarıdır. Tevrat'ta adı geçen Yafes'in bir parodisi gibi düşünülen Yafes Çelebi'nin başından geçenlere baktığımızda söz konusu yansılamaadaki eğlendirme unsurunu görebiliriz (Sarı, 2009:71). Postmodernizmin romana yansımaları olan ironi bu metinde sıkça kullanılır. Kutsal metinleri bu noktadan itibaren devreye sokan yazar metinler arasının kendine tanıdığı imkânları sonuna kadar kullanır ve kutsal metinleri oyununun bir parçası yapar (Sarı, 2009:213).

Kitab-ül Hiyel'de Tarihi Unsurlar

Tarihi unsurlar değişik tarihi dönemlerin işlendiği Kitab-ül Hiyel romanının temel taşı sayılabilir. Bu unsurlar arasına o dönemde var olan tarihsel her şey yerleştirilebilir. Padişahlar, devlet/siyaset/ilim adamları veya dini/mitolojik şahıslar, mekân veya alet isimleri, masal unsurları vb. birçok kavram postmodern romanı geliştiren tarihi örnekler olmaları bakımından önemlidir. Yazar tarihe yaklaşım biçimi açısından da sorgulayıcı bir üslûp kullanmaktadır. Derin tarihi araştırmalar içeren roman içinde barındırdığı komik unsurlarla okurun karşısına çıkarılmaktadır. Yazar tarihî olayları roman kurgusu içine ustalıkla yerleştirerek günümüzden geriye eleştirel bir bakışla bakmayı istemektedir (Şengül, 2010:200). Metni tarihsel konudan kurmaca düzleme çeken belli başlı bazı tarihi unsurları örnekler yoluyla ele almakta fayda vardır.

Padişahlar

Kitab-ül Hiyel'de zaman kavramı Osmanlı padişahları ve onların dönemi üzerinden işler. Dolayısıyla birçok padişahın adı romanda zikredilmiştir. Fakat bu padişahlar romanda gerçek hayattaki konumlarına paralel olarak görevlendirilmemişlerdir. Anar'ın kurgusal metinleri düş ile gerçek arasında ama gerçeğe sırtını dönmeden edebi bir forma soktuğu tarihsel belgelerin gerçekliğini ya da düş ürünü olduğunu tartışmaya açar (Gündüz, 2012:38). Bilindiği üzere Yeni Tarihselci kuramda "tarih" bilinenden çok farklı olarak ele alınmakta tarihî olay ve kişilikler bir varsayıma dönüşebilmektedir. Postmodern romancılar da tarihî malzemeyi alır ve romanda işler. Tarihî gerçek ile kurgusal gerçeği birbirine karıştırarak tarihin birden çok yorum ve anlamlara açılabilceğini gösterir (Parlakpınar, 2010:272). Yazar Osmanlı hükümdarlarını kurmaca metnin figüratif varlıkları olarak pasif bir şekilde kullanmıştır.

Romanda adı geçen Sultan Süleyman'ın peygamber Hz. Süleyman mı yoksa Osmanlı Padişahı Sultan Süleyman mı olduğuna dair bir emare yoktur. Merkezde Osmanlı padişahlarının olması ve metinde yer alan altın sikkelerin, hakiki incilerin zengin bir dönemi ifade etmesi sebebiyle yazar, muhtemelen Osmanlı Padişahı Sultan Süleyman'ı ifade etmiştir. Sultan Süleyman ismi olayları ifade etmek üzere pasif bir şekilde kullanılmıştır.

"...Süleyman zamanından kalma altın sikkeler, sahte ve hakiki inciler, ayarı düşük akçeler arasından değerli olanları alıp bohasına atıyordu." (KH, 34)

Sultan Selim-i Salis (3. Selim)'in adı romanda beş kez yer almaktadır. Romanda geçen Nizam-ı Cedid, Kabakçı İsyanı gibi kavramlar onun dönemine aittir. Kurduğu yeni ordu Nizam-ı Cedid'i kabullenemeyen yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Hileleler, hayaller ve yenilikler kitabı olan bu romanda Sultan Selim-i Salis adının çokça zikredilmesi manidardır.

"Böylece demlenirken bir yandan da efendimiz Sultan Selim-i Salis Han Hazretlerine olmadık küfürler ediyor ve onun kurduğu Nizam-ı Cedid'in tüm neferlerinin mebun olduğunu söylüyorlardı." (KH, 16)

Sultan Mahmud Osmanlı'nın Batı'dan geri kalma nedenlerine hâkim ilerici bir padişaktır. 3. Selim gibi yenilikleriyle göze çarpar. Metinde adına üç kez değinilmiştir. Romanda adı geçen Sekban-ı Cedid gibi önemli birkaç kavram onun dönemine aittir.

"İki gün sonra Alemdar Mustafa Paşa'nın cesedi enkaz altından çıkartılacak, Sultan Mahmud da isyancıların isteklerini kabul edecek, Yâfes Çelebi ise hem ihtira beratına hem de ikibin kuruşa elveda diyecekti." (KH, 48)

1. ve 2. Meşrutiyet'in kahramanı olan Sultan Abdülhamid'in otuz üç yıl süren saltanatında hem yenilikler hem de kendisine kurulan çeşitli entrikalar dikkati çeker. Onun adına metinde beş kez yer verilmiştir. Aşağıda Sultan Abdülhamid'in adının geçtiği bir bölüm yer almaktadır.

"Galata Kuledibi'ndeki Tamburlu kıraathanede, Sultan Abdülhamid Han efendimizin devri saltanatlarında yaşı yetmişi bulanlar, Zencefil Çelebi'nin cinler âlemine göçmesinden çok daha önce vuku bulan bazı garip şeyleri sırası geldikçe anlatmaktaydılar ki, çoğu Yâfes Çelebi'nin akıl almaz işlerine dair olan bu rivayetlerde pek o kadar abartma payı yoktur." (KH, 29)

Sultan Abdülaziz Batı Avrupa'yı gezen ilk Osmanlı Padişahıdır. Roman karakterlerinin yaşadığı dönemi ifade etmek için adı anılan padişah eserde sadece bir kez zikredilmektedir. Osmanlı padişahlarından Sultan Reşad'ın ve Sultan Mustafa-yı Rabi (4. Mustafa)'nin adları metinde bir kez yer almaktadır. 4. Mustafa ıslahatlara karşı oluşuyla bilinir. Romanda da adı geçen Kabakçı Mustafa isyanıyla tahta çıkmıştır. Birçok olayın içinde yer almasına rağmen etkin şahısların başkaları olmasından dolayı bir kez zikredilmektedir. Anlaşılan odur ki bu padişah adlarının romanda kullanılması gerekçeleri roman kahramanlarıyla aynı dönemi paylaşmaları ve romandaki olay örgüsünü geliştiren yeniliklerin merkezinde olmalarıdır.

Devlet Adamları ve Âlimler

Kitab-ül Hiyel'de adı geçen devlet adamları olay örgüsünün hareketli şahısları değildir. Zaten şahıslar genelde gerçek hayatta yaşamayan hayali şahsiyetlerdir. Alemdar Mustafa Paşa romanda adı geçen bir devlet adamıdır. Kabakçı isyanıyla tahta çıkan 4. Mustafa'yı tahttan indirip 2. Mahmut'u padişah koltuğuna oturtmuştur. Mustafa Reşit Paşa da Tanzimat Fermanı'nı ilan eden zattır. Metinden alınan aşağıdaki

cümlede padişahın adının anılmasının yanında tarihte önemli bir yer edinmiş olan Gülhane Hatt-ı Hümayun'u da özellikle vurgulanmak istenmiştir.

"Soygunu, Mustafa Reşid Paşa'nın Gülhane'de bir hatt-ı hümayun okuyacağı günün arefesinde, gece vakti yapacaklardı." (KH, 94)

Romanda birçok önemli şahsın adı geçmektedir. Bunlardan bazıları gerçek hayatta yaşamışken bazıları belirsiz kişilerdir. Asıl adı İsmail Ebul İz Bin Rezzaz El Cezerî olan El Cezerî, Kitâb fî ma'refeti'l-hiyeli'l-hendesiyye adlı eseriyle bu romana da kaynaklık etmiştir (Koçakoğlu, 2008:104). Adı değişik yerlerde zikredilmektedir. Kitapta hiyel âlimi olarak geçen Ahmed Bin Musa ise 9. yüzyılda yaşamış bir mühendistir.

"Madrabazlar da divanelerin tavsiye ettiği bu kitabı bulup onun esrannı çözmeye çalışan bu düşküne el-Cezerî'ye ait olduğunu ileri sürdükleri ve anlaşılmasız makine çizimleriyle dolu bir hiyel kitabını onbeş akçeye yutturdular. Vicdan sahipleri ise meyhanede onu, kucağında Ahmed bin Musa'ya ait bir hiyel kitabı olduğu halde sızmış durumda gördüklerinde yürekleri cız etti ve yirmibir akçeyi başlarının gözlerinin sadakası olarak kuşağına sıkıştırdılar." (KH, 15)

Romanda Yafes Çelebi'nin geçim kaynağı olarak saksığan yuvalarını kolaçan etmesi gösterilmektedir. Yazar hırsız saksığan kavramını bolca kullandığından Rossini'nin "Hırsız Saksığan" adlı uvertürüne değinmiştir. Gioacchino Rossini romandaki olayların geçtiği 18. ve 19. yüzyıllar arasında yaşamıştır. Yazar bu ismi olay örgüsü ve zaman arasındaki bağı kurgulamak üzere kullanmıştır.

"Tarihçiler kâfirin ona, 'Behey teres. Çaldığım bu nağme Russinî nam tıfil bir bestekârındır, adı da Hırsız Saksığan'dır.' dediğini rivayet etmişlerdir." (KH, 32)

Gailevi(Galileo), Sadi Garnu, Klavsiyus, Paçinotti, Fisagor(Pisagor) ve Tesla, adları romanda zikredilen diğer kişilerdir. Kitab-ül Hiyel'in icatlar kitabı olmasıyla bu mucitlerin adlarının kullanılması bakımından büyük bir ilişki kurulabilir.

Dini ve Mitolojik Şahıslar

Petrus(Aziz Peter), Züverda(cin), Hz. Yunus (a.s.), Samson, Laz Yamaklar, külhanbeyleri isimleri tarihi kişiler olarak romanda kullanılan isimlerden bazılarıdır. Her birinin kendine ait hikâyesi ve özelliği olan bu kavramları kullanarak yazar romanının kurgusunu geliştirmiştir. Yahudilerin ve Hristiyanların kutsal kitaplarında adı geçen Samson gücünü uzun saçlarından alan mitolojik bir karakter olarak romanın ana karakterlerinden Calud ile benzerlik gösterir. Her ikisi de aynı bölgeyi ve inanç dünyasını temsil ederler.

Yafes Çelebi'nin köle pazarından aldığı Kara Calud kutsal kitaplarda geçen bir şahsiyettir. Davut ve Calud'un hikâyeleri Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta yazılıdır. Kur'an'da kısaca değinilen efsaneye Tevrat'ta geniş bir şekilde yer verilir. Calud'un adı Tevrat'ta Golyat olarak geçer (Sarı, 2009:69). Tarihteki Calud'u Hz. Davud'un öldürmesi gibi roman kahramanı Calud'u da Davud öldürür. Hiyelkar Calud hırsı, zulmü, uzun saçları ve uzun zekeriyle dikkat çeker. Hiyel ilmini devam ettirecek soy istemesine rağmen doğmuş olan hiçbir çocuğu yaşamamıştır. Calud bir nevi insanların yaşadığı ontolojik tabakanın dışından geldiği için cezalandırılmıştır.

"Ceylan Hatun'un torunlarından Siyahî Sabit Bey'den nakledildiğine göre, Calûd esir pazarında mezata çıkarılır çıkarılmaz, maslahatı, gerek eni gerek boyuyla müşteri taifesini hayretü dehşet içinde bıraktığından alıcı yılmış, böylece değerinin kat be kat altında satılmıştı ki, kethüda Kâmi Efendi'nin deftere düştüğü kayıt bunu doğrulamıştır: Maslahatının uzunluğu, pehlivan yapılı bu kölenin boyunun onda biri çıkmış ve Kâmî Efendi de işbu kaydı korkudan eli titreyerek kargacık burgacık yazmıştı." (KH, 73)

Hız. Davud'a telmihte bulunacak şekilde kullanılan Davud demiri eğip bükebilme özelliğine sahiptir. En önemli özelliklerinden biri de zamanı durdurmuş gibi yaşının hiç ilerlememesi ve çocuk olarak kalmasıdır. Babası Uzun İhsan Efendi'nin bunda payı vardır, çünkü kendisinin hayal âleminden veya cin taifesinden olduğu belirtilir. Calud'un çok zulmettiği Davud sabır taşı çatladığında Calud'u öldürmüştür.

"Yıldızsız geceler kadar siyah ve duru billurlar kadar saydam olan bu taşı, Davud var gücüyle Filistin'in kafasına fırlattı. Taş, Calûd'un iki kaşı arasına gömüldü ve Filistin'in o dev gibi gövdesi yere yığılıverdi. Ağzından ve kulaklarından kan geliyordu." (KH, 124)

Siyasi, İlmî ve Askerî Kavramlar

Tarihi olayların çoğu siyasi olmakla birlikte burada bir iki konuya değinilmiştir. Yeni Osmanlılar Cemiyeti Sultan Abdülaziz devrinde mutlakîyetin kaldırılıp yerine meşrutî bir idare tesisi emeliyle kurulan cemiyetin adıdır. Cemiyetin reisi Necip Paşa, torunu ve sonradan sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa'nın kardeşi Sağır Ahmet Bey'in oğlu Mehmet Bey'di (Pakalın, 2004:632).

Kitabın adından itibaren kullanılan hiyel kelimesi mekânîk bilimini ifade eder. Bu kelime kinayeli olarak hayal kelimesinin çoğulu anlamında da kullanılmıştır. Kahramanlar daima hayallerinin peşinden koşan hırslı insanlardır. Aşağıdaki alıntı hayallerinin gerçekleşmemesi bakımından Hiyel Nazırı Uzun İhsan Efendi'nin romanın sonunda hayal nazırına dönüşmesini anlatmaktadır. Yazar postmodernizmin parodik unsurunu kullanarak bu kişinin insanların içindeki hayalci kişilik şeklinde halen gizli bir biçimde yaşıyor olabileceğini beyan etmektedir.

"Üzeyir Bey'in, o gecenin sabahı evden ayrıldıktan sonra nereye gittiğini, neler yaptığını, nasıl yaşadığını ve ne zaman vefat ettiğini râviyân-ı ahbar bilmiyor. Ne var ki Hayal Nazırı Uzun İhsan Efendi, onun yanından asla ayırmadığı, üzerinde sadece bir nokta bulunan deftere, kendisinin, evin, ve orada vaktiyle yaşayıp ölmüş insanların muhayyel hayatlarını yazdığını, insanoğullarının hayatları da hayalden çok hiyellerle dolu olduğu için eserine Kitab-ül Hiyel adını verdiğini rivayet etmiştir. Müdde-i ömrü meçhuldür. Nereye defnedildiğine gelince; eğer her şey gibi kendisini de tahayyül ettiyse, muhayyilenin derinliklerinde bir define olarak belki de hâlâ mevcuttur." (KH, 154)

Askerî terimler romanda sıkça kullanılan unsurlardandır. Hiyel ilmiyle uğraşanların icat etmeye çalıştıkları araçların savaş araçları olması münasebetiyle askerî kavramlar metinde fazlaca yer almıştır. Yeniçeriler Osmanlı devletinde çok önemli işler başarmalarına rağmen çöküş devresinde devlete büyük sıkıntılar çıkarmışlardır. Bütün isyanlarda ve padişah katliamlarında onların adları geçer. İhsan Oktay Anar yeniçerileri romanında zorbalığın ve geri kalmışlığın temsilcisi olarak göstermeye çalışmıştır. Aşağıdaki alıntı yeniçerilerin kendilerine alternatif olarak gördükleri eğitilmiş bir askere zulümlerini aktarmaktadır.

"Rakıyla şarabı karıştırıp içtiği için gazaba gelen bir yeniçeri piştovunu çekti, üstelik horozunu kaldırıp tetiği istiğnaya bile aldıktan sonra, silahı talimlilerden birinin kafasına dayadı ve ondan, bir mebûn olduğunu, gerekirse buradaki herkese verebileceğini söylemesini istedi. Beti benzi atan zavallı ise son çare olarak yatağanına davrandıysa da yeniçeri tetiğe asılır asılmaz kanlar içinde yere yığılıverdi." (KH, 16)

3. Selim yeniçerilerin devlete verdiği zararları ortadan kaldırmak istemiştir. Bu yönde harekete geçen padişah Nizam-ı Cedid adı verilen yeni bir askerî ocak adı kurar. Bu ocak için yeni kıslalar yapılır. Eğitimi için İsveç ve Fransa'dan subaylar getirtilir (Ünal, 2011:522). Yeniçeriler ise kendilerine alternatif olarak kurulan bu orduya yönelik her türlü hakaretin içinde yer alırlar.

"Kerevetlere çöküp rakularını getirttiler. Böylece demlenirken bir yandan da efendimiz Sultan Selim-i Salis Han Hazretlerine olmadık küfürler ediyor ve onun kurduğu Nizam-ı Cedid'in tüm neferlerinin mebûn olduğunu söylüyorlardı." (KH, 16)

Askeri unsurlar çok detaylı incelenebilir. Kabakçı Vakası, Mühendishane-i Bahri, Ordu-yı Hümayun, Sekbanı Cedid, Mora İsyanı askeri unsurlardan bazıları olarak sayılabilir.

Mekânlar

Tarihî romanda zaman ve mekân da anlatımın tarihsel bir bütünlük oluşturması bakımından oldukça önemli iç yapı unsurlarıdır. Bir roman konu ve kişi olarak öykü zamanına yakın, zaman ve mekân anlatımı bakımından uzaksa inandırıcılık ve gerçekçilik açısından önemini kaybeder. Anlatıların anlam bakımından değer kazanmalarında en önemli yapı unsuru zaman ve mekânın anlatımın genel yapısı ile uyumudur (Adıgüzel, 2006:9). Tarihî romanın mekânı öykü zamanının bütün özelliklerine sahip olmalıdır (Adıgüzel, 2006:11). Kitab-ül Hiyel'de adı geçen mekânlar da dönemin özelliklerini bire bir yansıtır. İsimler o günkü kullanımlarıyla dile gelir.

Galata Mevlevihanesi romanda adı en çok geçen mekânlardandır. Hicri 897 (Miladi 1491-92)'de tesis olunmuş idi. İlk şeyh (Mahmut Dede) dir. "Hüsn ü Aşk" nazımı Galip Dede (Şeyh Galip) bu mevlevihanede post nişinlik (şeyhlik) etmiştir. Mesnevi şarihlerinden (İsmail Rusuhi Dede) de burada şeyhlik edenlerdendir. Son şeyhi fazl u kemaliyle maruf (Ahmet Dede Efendi) (ölümü 1947) idi (Pakalın, 2004:515). Romanda bu isim asıl mekânı karşılamak maksatlı kullanılır. Sadece yön tayini için kullanılır. Buna rağmen bu mevlevihane dokuz defa bahis konusu olur.

"Tarihçiler ve vakanuvîsler, Galata Mevlevihanesi'nin karşısındaki evde, o gece cereyan eden olaylar hakkında ihtilafa düşmüşlerdir." (KH, 80)

Cadde-i Kebir romandaki önemli mekânlardan biridir. Metinde altı kez kullanılan bu ad bugünkü İstiklal Caddesi'nin 1927'den önceki adıdır. Dönemin hareketli hayatını ve önemli mekânlarını içinde barındırır. Fransız Tiyatrosu, Parodi Tiyatrosu, Hristodulo Konstantino Kitabevi, Terzi Vodonis, Vangberg'in Fotoğraf Stüdyosu, Burguy, Löbon, Kutulas Birahanesi, Dimitrokopulos Bakkaliyesi, Haydrik, Konstantinu, Strasburg Birahanesi bu caddeyle özdeşleşen mekânlardır.

"Zerduva Kazım Paşa damadı Ali Sansar Efendi, o tarihlerde, yani Kırım Savaşı arefesinde Cadde-i Kebir'in usul usul büyüdüğünü, açılan tiyatrolarda kaşlı gözli, ahı bakışlı, gül yüzli, kiraz dudaklı aktrislerin boy gösterdiğini, yahut onların giyinik, yarı çıplak veya anadan doğma gravürlerinin elden ele dolaştığını, böylece Calûd dâhil bütün mahubperest ve sanemperverlerin Galata'dan yavaş yavaş bu sokağa çıkmaya başladıklarını yazmıştır." (KH, 104)

Mısır Çarşısı, İstanbul Sanayi Mektebi gibi mekânlar da metinde kullanılan diğer önemli mekânlar olarak göze çarpar.

Gelenekler

Peştemal bağlamak/kuşanmak sanat öğrenen çıraklara ustalık sıfatının verilmesi yerine kullanılan bir tabirdir. Eskiden çalıştığı sanatı(zanaatı) öğrenen çıraklar, ustası da dâhil olmak üzere, o sanatın tanınmış adamlarının huzurunda imtihan edilerek muvaffak olanlara peştemal kuşatıldığı için bu tabir meydana gelmiştir. Bu münasebetle eğlenceler de tertip olunurdu (Pakalın, 2004:774). Yâfes Çelebi bu peştemali beline kuşanmasına rağmen geleneklere ve mertliğe uymayan makas gibi açılır kapanır bir kılıç ürettiği için kurallar gereği peştemali sökölür.

“Birdenbire hepsinin gözleri dönüverdi. Çünkü erbabı, makası andıran bu tuhaf kılıncın nasıl kullanılacağını hemen anlamıştı. İki elle kavranan bu silahın kabzası çekildiğinde namlusu tıpkı bir makas gibi ikiye ayrılıyor, hamle yapan rakip kılıncı bu sayede karşılamakla kalmıyor, kabza itilir itilmez kapanan namludaki kancalar sayesinde onu yakalıyordu da. Böylece zaptedilen rakip silahı kırmak ya da hasmın elinden düşürmek için, kılıncı eksenine etrafında çevirmek yetiyordu. Bu kepezeliği gören esnafın cinleri tepesine üşüşmüştü. Hele hele, onların sert tepkilerine önceden hazırlık yaptığından mıdır, Yâfes Çelebi'nin gürültüye pabuç bırakmadığını, dik kafalılık edip yine bildiğini okuduğunu gördüklerinde küplere bindiler. İçlerinden biri koşup durumu hemen şeyhe bildirdi. O sırada hamamda olan şeyh, kethüda ve yiğitbaşlarını da yanına alıp çarşıya geldiğinde, kılıncı görür görmez yere yığılıverdi. Adamcağızın sol yanına inme inmişti. Ağız dalaşı bu nedenle arttıkça arttı. Bir peykeye yatırılan şeyh ona, ahrette iki elinin yakasında olacağını söylüyordu. Neden sonra ondan yanına yaklaşmasını istedi. Yâfes Çelebi kendisine emredilene yapar yapmaz, yattığı yerden şeyh, geleneksel usûlleri bırakarak bu mertlikle bağdaşmaz kılıncı er meydanına sokan kalles ustanın suratına okkâlî bir tokat patlatıp gediğini iptal etti. Örf ve âdetlere karşı gelip zanaate bid'at getiren Yâfes Çelebi'nin peştemali belinden böylece çözüldü.” (KH, 13)

Romanda hurafe olarak kullanılan “Başsız gövdesi Kasımpaşa mezarlığında gömülüdür. Toprağının sıtmaya iyi geldiği söylenir.” (KH, 69) ve “Mezarı Kasımpaşa kabristanındadır. Toprağının bilek güreşinde kudret verdiği söylenir.” (KH, 124) cümleleri batıl inanç olarak yer alır. Er Meydanı, sünnet kavramları da geleneği yansıtan başka kavramlar olarak romanda yer alır.

Rivayet ve Hikâyet

Denilse ki Kitab-ül Hiyel'in esprisi rivayetler ve hikâyetler üzerine kuruludur, haksız bir yargı olmaz. Çünkü Osmanlıda vakanüvislerin, masalların, efsanelerin sık kullandığı kelimelerden rivayet 49 kez, naklettiğine göre 30 kez, nâkılan 12 kez, hikâyet ve ileri sürmek 8'er kez, yazmıştır 6 kez ve yazarlar 2 kez bu romanda yer bulmuştur. Sadece bu sayılar bile hikâyet ve rivayet geleneğinin bu romanı ne kadar etkilediğinin göstergesidir. Bu yaklaşımın bir başka yönü de rivayet edenlerin isimlerinin ilginç oluşudur. Nakil geleneğini anlatmak üzere kullanılan “İodosçular kethüdası Tavukpazarlı Koca Asım Paşazade Turşucu Hüseyin Efendi'nin kankardeşi merhum Gelenbevî Salim Efendi, Kuledibi'ndeki Tamburlu kıraathane erkânı arasında Sultan Abdülhamid Han devrinde henüz hayatta olan Çeşm-i Elâ Süleyman Dede Efendi, Tamburlu kıraathanede berberlik yapan Laz Şevket Efendi ile rûznamçe halifesi Vanî Midhat Efendi...” gibi isimler hem nakil geleneğini yansıtır hem de postmodernizmin ironik yaklaşımıyla bu isimlendirme geleneğini eleştirir. Aşağıda nakil geleneğini yansıtan bölüm postmodernizmin parodik yönüne de göndermede bulunmaktadır.

“Topuzbaş Cuma Paşazade Tavşancı Mikail Efendi'den Şaşı Kamil Bey'in naklettiğine göre Calûd, efendisinin kendisini kandırdığını ve onca köteği beyhude yere yediğini düşünmeye başlamıştı. Kedi Bekir Efendi'ye göre ise onu asıl üzen şey yediği kötek değil, devri daimin esrarı ile ilgili hayallerinin kırılmasıydı. Kanunî Salim Bey ise onun, bari iktidar taşının nerede olduğunu kulağına fısıldamasını efendisinden rica ettiğinde, “o taş evin içinde idi ve olacaktır” cevabını alır almaz küplere bindiğini nakletmiştir. Sonuç olarak râviyân-ı ahbar, kandırıldığına inanan Calûd'un, efendisinden intikam almaya karar verdiğinde mutabık kalmıştır. Öyle ki, İdris Baba Tekkesi şeyhi Kuzgunî Efraim Dede Hazretlerinden nakledildiğine göre, Vaka-yı Hayriye sonrası Dersaadet'te yeniçeri taifesinin son kalıntıları da temizlenirken, Yâfes Çelebi intikam tutkusuyla yanıp tutuşan eski kölesinin kuru iftirasına kurban gitmişti.” (KH, 87)

Aletler

Aletler kavramına daha çok savaş aletleri ve silahlar örnek olarak verilebilir, fakat bunun dışında birçok alet de romanda ismi geçen tarihi materyallerdendir. **Debbâbe** kale duvarlarına yaklaşip delmek veyahut bir suretle tahribat yapmak için kullanılan harb aletlerinden birine verilen addır. Bu alet fıçı şeklinde yapılır, üzerine sığır yahut deve gönü kaplanırdı. Yuvarlanarak hareket eden bu aletin içine girenler düşman tarafından atılan ok, taş ve saireden mahfuz kalırlardı. Bu itibarla seyyar bir siper vazifesi görürdü. Tankın iptidai bir şekli sayılabilir (Pakalın, 2004:408). Yafes Çelebi savaşta düşmana büyük zarar verdirecek debbabeyi hazırlamak için her şeyini feda eder. Niyeti bu aleti yapıp hem zengin olmak hem de padişahın gözüne girmektir.

“Ayrıca Yâfes Çelebi, debbâbenin gücü ve imkânlarının gözler önüne serileceği bir gösterinin ayrıntılarını bile hazırlamıştı. Padişah efendimizin ve devlet ricalinin hazır bulunacağı bu gösteri Kâğıthane'de yapılacak, otuzbeş yiğidi taşıyan debbâbe, kös, kudüm, nekkâre ve çiftenara feryatları eşliğinde, gülbank çekilip dualarla suya inecek, dereyi geçerken bir yandan da topunu ateşleye ateşleye karşı kıyadaki temsili palangaya hücum edecekti. Orayı yerle bir edip zaptettiğinde, fiçilerdeki yiğitler meydana çıkıp palangadan geriye kalanları ateşe verecekler, bu esnada havai fişekler, çarkı felekler, maytaplar ateş alıp ortalığı bayram yerine çevirecekti. Bu muhteşem gösteriyi seyrederken gözleri yaşaran padişah efendimiz de, hem Zencefil Çelebi'yi hem de debbâbeyi yapan hiyel ustasını çağırıp elini öptürecek, onlara en âlâsından birer hilat giydirecekti.” (KH, 25)

Romanda kullanılan kerrat cetveli birden ona kadar adetlerin kendi aralarında hasil-ı sarplarını bildiren cetvelin adıdır (Pakalın, 2004:243). Piştov, yatağan, düşahi, zülkarneyn, kallab, tahtelbahir (deniz canavarı), münfelik, kös, kudüm, nekkâre, çiftenara, camadan, bareta, horzenhayger, çakaloz, badaluşka, Devr-i Daim Makinesi, kolt, kerrat cetveli, leyden şişesi nesnelere bazılarını savaş aletiyken bazılarını da müzik aleti olarak kullanılmıştır.

Kelimeler

Kelime kavramı içerisinde birçok şeyi barındırır. Romanda özellikle Osmanlı döneminin resmi evrak isimleri çok kullanılır. İhtira beratı bir şey ihtira edenlere ondan istifade hakkını teminen merciinden verilen imtiyaz kâğıdı hakkında kullanılan bir tabirdir. İhtira; sanayice yeniden bir netice ve eser vücuda getirmek ve bunların husuli için yeni vesait ihdas veya malum olan vasıtaları yeni bir şekilde kullanmaktır (Pakalın, 2004:39). Özellikle Yafes Çelebi ve Zencefil Çelebi bu ihtira beratını almak için oldukça fazla çaba harcamışlardır.

“Ahablaları arasında artık büyük bir saygınlık kazanan Yâfes Çelebi, barut hakları, namluların ebatları ve gülle ağırlıklarını hesaplayarak çizimleri müsveddeden temize çekti, icad ettiği silahların ihtira beratını alıp üretmeyi, bunun için de sermaye bulmayı düşünüyor, ama Zencefil Çelebi'nin başına gelenler de gözünü korkutuyordu” (KH, 37)

İktidar taşı ismi genellikle “Büyük İskender’in iktidar taşını ele geçirip kaybettiği o yerde” şeklinde geçer. Rosetta veya Reşit taşı olarak da bilinir. Yafes Çelebi'nin icad etmeye çalıştığı devri daim makinesini çalıştırmak için gerekli en önemli parçadır. Bu taş devri daim makinesine yerleştirildiğinde makine sonsuza değin çalışacaktır. Yafes Çelebi'nin öğrencisi Kara Calud bu taş elde etmek için her yola başvurur.

“Az önce elinde tuttuğu taş da, belki bir mucize, belki de bir düştü. Ama ne olursa olsun hayret edilecek bir şeydi. Bu yüzden Calûd'a, şaşırıktan sakın korkmamasını sıkı sıkıya tembih etti. Ama Calûd'un bu sözleri anlayacak hali pek yoktu. Onun amacı sadece taşın esrarını öğrenmek ve eğer güce sahipse onu kullanmaktı. Efendisinin ağzından girip burnundan çıktıktan sonra, onun efsanevi iktidar taşı olarak, hem yıldızsız geceler kadar siyahlığa hem de duru

billurlar kadar saydamlıĝa sahip olduĝu ve ona dokunanın bu taşın sırrına da sahip olacağını öğrendi. Her nedense, buna derhal inanıverdi. Çünkü inanmaması için hiçbir sebep yoktu. Ayrıca bu taşı elde etmek için daha o anda yanıp tutuşuyordu. Üstüne üstlük efendisi bir de, iktidar taşının devri daim makinasındaki en önemli parça olduğunu söyleyince, sanki akli uçup gitti." (KH, 82)

İktidar makinesi sonsuz gücü simgeleyen bir makinedir. Ele geçiren kişi dünyadaki en büyük gücün sahibi olacaktır. Kitapta Sadi Garnu adlı bir hiyelkarın böyle bir makine icadının fizik kurallarına aykırı olduĝu beyanı vardır. Bu makine özde, aldığından daha fazla enerji üretme prensibine sahip olduğundan fiziken de mümkün olmayan bir alettir. Buna rağmen gözlerini hırs bürüyen romandaki hiyelkarlar bu makineyi üretmek için çok fazla enerji harcarlar.

"İktidar makinesi' dediği şey, yani onun öz varlığı, sonu gelmez isteklerle büyüdükçe tutkuları da devleşmiş, bu yüzden o, nefret ettiği zaaflarını ortadan kaldırarak benliğindeki son insanca kırıntıları da yok etmişti. Oysa zayıflık denen şey hayat, iktidar ise ölüm değil miydi?" (KH, 67)

Damgalı kâğıt, istida, kulluk akçesi, pereme, garaib defteri, küpeşte, ezani/zevali saat, riyazat, büyük engizitör, İsa Mesih, Jül Vern, Fuzuli, Lami Çelebi, Bin Bir Gece Masalları gibi kelimeler siyasetten sanata çok yönlü kelimeler olarak romanda adı geçen kelimelerdir.

Diğer Unsurlar

Metnin tarihi bir metin olmasının yanında dilin o dönemdeki dilin kullanımı şeklinde olması, dil ve üslubun bu romanda öne çıkan temel özelliğidir. Diğer yandan masallar, oyunlar ve meslekler dil ve üslubun aktarımında önemli bir etken olarak ele alınabilir. Masal unsuru olarak masallara has birtakım seslenmeler romanda göze çarpmaktadır. "Kâfir, ölümlerden ölüm, ey efendim, sihirli evlerini, behey civeleğim" sözleri masalsı unsurların romandaki yansımalarıdır.

"Bu kudretli cine Deli Abuzer için ne diledin?" diye sordu. Yâfes Çelebi'nin verdiği cevap herkesi dehşet içinde bıraktı: Çünkü kırk güne kalmaz Deli Abuzer'in husyeleri, kamaşı ve palabıyığı kuruyacak, adamcağız kadın oluverecekti." (KH, 31)

Romandaki oyun isimleri çocukların oynadığı oyunlar için kullanılır. Çelik çomak, birdirbir, kabak kabak kapmaca, körebe, elimucu, aşçiskas, ebe kaç kaç oyunları o günlerde çocukların oynadığı oyun çeşitleridir. Tahayyül Müsabakası, Hiyel Nazırı Uzun İhsan Efendi'nin misafirlerini göndermemek üzere ortaya attığı bir oyundur.

"Gel gör ki Uzun İhsan Efendi onları bırakmak istemiyordu. Zaten mecliste bulunanların çoğu da gitmeye pek gönüllü değillerdi. Çünkü ta sahura kadar bir tahayyül müsabakası yapılacaktı. Bu müsabakanın kuralları ise son derece basitti: Bir sözlük rastgele açılıp gelişiğüzel bir kelime seçilecek ve yarışmacı da bu kelimenin hikâyesini anlatacaktı." (KH, 144)

Saksağan Yuvası Kolaçancılığı mesleği herkesin yaptığı bir iç olmayıp sadece Yafes Çelebi'ye aittir. Saksağanların çaldığı ve yuvasına götürdüğü değerli eşyaları bulup kullanmaya yönelik bir meslektir.

"Hırsız saksağanlardan çaldığı altın ve gümüşleri sarraflara bozdurduktan sonra, elmaslar ve zümrütleri bedestendeki kuyumculara satıyor, böylece geçinip gidiyordu." (KH, 34)

Hiyel Kalem, Rihteganbaşı, Dökümcü, Telhişi, Tersane Eminliği romanda kullanılan meslek isimleridir. Özellikle hiyel kalem sürekli bahsedilen yer ve görevdir.

Sonuç

İhsan Oktay Anar Türk edebiyatının son dönemlerinin postmodern ve fantastik roman yazarıdır. Romanlarında tarihi olayları postmodernizmin gerçekleri ciddiyyetten uzaklaştırmaya yarayan eğlenceli yanıyla ve yer yer fantastik romanın gerçek dışı bakışıyla aktarır. Özellikle tarihi konuları Yeni Tarihselcilik akımı çerçevesinde işler. Tarihsel konulardan sürekli istifade eden yazar bu konuları sıkıcı olmaktan kurtarma yoluna gider. Bu yolla bilinen tarih romanı kavramını yıkarak olay örgüsünü zevkli ve akıcı hale getirmeye çalışır. Çalışmanın merkezindeki Kitab-ül Hiye'l İhsan Oktay Anar'ın ikinci romanıdır. Bu romanda Anar önceki romanlarında olduğu gibi tarihin izlerini sürmeye devam etmektedir. 18., 19. ve 20. yüzyılları kapsayan bir dönemin anlatıldığı romanda yazar birçok konuya değinmiştir. Modernleşme ve Batılılaşma döneminin başlangıcında Osmanlı'nın geçirmiş olduğu buhranlar ince bir şekilde romanın sürükleyici unsuru olmuştur. Yazar; 3. Selim ve 2. Mahmut gibi padişahların yenileşmeye dair çabalarını, yenileşmenin önündeki en büyük engel olan yeniçerileri ve diğer engelleri romanının asıl konusu içerisine ustaca yerleştirmiştir. Hiye'l (Mekânîk) ilmi romanın asıl konusu iken araya serpiştirilen çok önemli tarihsel konularla eser geliştirilmiş, bu olayların farkında olmayan okuyucuya tarihi gerçeklikler gizlice hissettirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı tarihinin dışında aynı dönemde var olan yabancı birçok tarih unsuru da metinde yer bulmuştur. Yazar dönemin maddi manevi tüm tarihi materyallerini kurmaca dünyanın potasında bütüncül bir şekilde iç içe yerleştirmiştir. Masal tarzı anlatımlar dönemin dil ve üslubunu yakalamaya yönelik çabanın göstergesidir. Padişahlar, önemli devlet adamları, âlimler, dini şahsiyetler eserin gerçekliğini kabullendirme noktasında oldukça önemli rol oynar. Siyasi ve askeri unsurlar, icat edilmeye çalışılan savaş aletleri ve özellikleri hiye'l (mekanik) ilmiyle birlikte değerlendirilebilir. İstanbul'un önemli mekânları ve geleneksel unsurlar da anlatının gelişimini sağlayan özellikler olarak romanın kurgusunda yer alır. Tarihi olayların, kültürlerin, icatların ve şahısların birbiri içine geçen öyküleri ve ilişkileriyle Kitab-ül Hiye'l, Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, S. (2006). *Bakı-1501 Romanının Tarihsel Boyutu Üzerine Bir İnceleme*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, 1-17.
- Anar, İ. O. (2012). *Kitab-ül Hiye'l*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çevirme, E. A. (2011). Kitab-ül Hiye'l'de 'Çok Katmanlılık' ya da 'Çoğulculuk'. *DERGÂH DERGİSİ*, Cilt 22/260.
- Çokluk, N. (2009). *İhsan Oktay Anar ve Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Dayanç, M. (2009). "Yeni Türk Edebiyatı" Kaynağı Olarak Tarih ve Tarihi Eleştiri. *Turkish Studies*, 4/1, 1875-1904.
- Demircan, A. (2007). *Tarih Üzerine Bazı Düşünceler, Mîlel ve Nihal*, 4/3, 69-89.
- Güler, T. (2017). Kurmaca ve Gerçek Bağlamında Tarihsel Bir Roman: Hocaefendi'nin Sandukası. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 60, 247-264.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karlıdağ, E. (2010). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarının Çözümlemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Karlıdağ, E. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Metinlerarası İlişkiler*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 17, 101-118.
- Koçakoğlu, A. (2008). *İhsan Oktay Anar, Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Koçakoğlu, A. (2010). *Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar*. Konya: Palet Yayınları.

- Pakalın, M. Z. (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Parlakpınar, M. (2010). Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları. *Bilig*, Sayı 55, 271-275.
- Sarı, M. (2009). *Metinler arası Bağlamında İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Şengül, M. B. (2010). İhsan Oktay Anar'ın Kitab-ül Hiyel Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5/ 3, 186-201.
- Uğurlu, F. (2009). *İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Mitlerin İşlevi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma yayıncılık.
- Yalçın-Çelik, S. D. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları..

